

Търновският митрополит Климент: Свещеноизповедник на многострадалното българско Православие

“Виждате ли, че и тогава имало проповедници, които са ходили между народа, и чрез техните уста е говорил Сам Бог. Отсетне ние нарекохме тия проповедници светии и ги почитаме за такива и днес.”

Из Речта на митрополит Климент, произнесена на 10 юли 1893 г. пред Търновския окръжен съд.

“Нашата нова история не може да посочи на нито един общественик, който е умрял спокойно и мирно почитан и уважаван от всички... Всички наши деятели, които са работили без шум и трясък, но с преданост и обич към народа и плодотворно, те са всички захвърлени в архивата на миналото. И ако се намери от време на време някой любител на миналото да изнесе някого от тях из архивата, да го очисти и отърси от прахуляка и напомни за него, той пак ще го захвърли в архивата, дето ще остане завинаги заровен или ще чака петдесетилетие или столетие, за да види пак Божиата светлина... Така стана и с Климента. Изнесе се от архивата на миналото послучай 25-годишнината от смъртта му... поклониха му се верните негови ученици и почитатели, но пак ще бъде хвърлен в архивата на миналото, като една жертва на нашите диви инстинкти, и там ще се забрави.” Седемдесет и пет години след написването си тези слова на Варненско-преславския митрополит Симеон самотно отекват над духовните пепелища на България. Когато човек застане край гроба на незабравимия дядо Климент, той се усеща на ръба на пропаст, която дели две България; едната — мъченица, откъсваща се от своето многострадално минало и протягаща ръце към неизвестна бъдност, а другата, днешната — отреченица, “изгубила дори за сълзи сила”, способна като че ли на всяка отстъпка от вяра и род в името на нов някакъв “земен рай”... Край тоя свещен гроб човек чувства бездънна духовна самота и неволно си припомня друг един велик българин, войводата капитан Петко — сломен физически, но не и нравствено от “героите на новото време”, — припомня си прикованото на покрива на неговия варненски дом черно знаме с надпис: “Те погребяха България”.

Из целия си монашески и светителски път митрополит Климент запазва нравствените си идеали в изначалната им мраморна твърдост и белота. Мнозина труженици на българското дело, бивши патриоти и борци за народна свобода, вкусват от властта и се забравят. Верни на християнската си съвест и родолюбие остават единици, чиито

устреми тежат не към земното, а към непреходното духовно благополучие на техния народ. А това благополучие е недостижимо без страдания... Митрополит Климент не само става изразител на духовния идеал на българина, — той се удостоява да стане негов изповедник и да засвидетелствува със страданията си своята велика доблест и висока нравственост. В какво се изразява неговото изповедничество? Едва ли само в това, дето той не се устращава дори от смъртта, когато застава на стража над православната вяра на българите. Подсъдимият митрополит сам свидетелствува за богоугодната тихост и чистота на съвестта си в тия позорни часове от нашата история, ала той не черпи самочувствие от вярата си, нито от народната към него преданост — той само изпълнява своя дълг на духовен пастир и родолюбец — съчетание твърде рядко и затова скъпоценно. Бихме казали, че процесът срещу дядо Климент само прави неговото изповедничество по-бляскаво и явно... Неговият подвиг, обаче, е прострян из целия му житейски път. От най-ранна възраст за бъдещия свещенослужител този път е един — служене на ближния, служене на народа си. И тая мисъл, както се вижда от повестите му, от писмата му, от речите му, не само е негова пътеводна звезда, — тя е завземала всичкия му дух и сърце, от нея той не е знаел отдих деня и нощя, тя му е давала и сили да изтърпи всяка болка и тегло. “Нека лягам и ставам гладен, нека ходя гол и бос, нека ме гонят и оскърбяват — аз ще забравя всичко това, само ако мога частичка ползичка да принеса на отечеството си...” Какво по-голямо изповедничество от това евангелско служение не на едного, но на цял един народ? Ала това не е достатъчно, ако човек не гледа на такова служение от висотата на духовния, евангелския идеал. Младият Друмев съзнава това: “не е възможно да няма спокойствие там, дето има борба за истината”, вещае той чрез възпламеняващия неговите младежки устреми Живко в повестта “Ученик и благодетели”. Човешкото служение, проядено от червеите на тщеславие, корист и т. п. земни подбуди, се превръща в прах. Евангелското служение черпи своята нетленност от Божиата правда и истина. Че такова е било служението на дядо Климент, свидетелствува не друго, а нетлението на тялото му петдесет години подир смъртта му.

“Има Православие у нас, има и български народ, няма Православие — няма български народ.” Друг не е изричал тая истина с простата дълбочина и сила на дядо Климентовите думи — неговото слово на Православна неделя, казано в Съборната църква в Търново на 14 февруари 1893 г. свидетелствува за духовния ръст на митрополита-изповедник, неговото израстване из теснотата на първоначалния му нравствено-просвещенски идеал и достигане орловите височини на евангелското служение на народа си. От мрачните долчини на съвремението е трудно да се съзрат тези височини, трудно е дори да се говори за тях. А пък широтата на дядо Климентовата личност е тъй необхватна за нас, питомците на тесногръдото съвремие с неговата търгашина и посредственост, че за тая личност можем да говорим единствено с ученическа плахост. Ала всички тези трудности се превъзможват от нашата любов към дядо Климент...

В разклатеното време след Освобождението митрополит Климент не само не разпилява нравствените богатства, които е наследил от народа си, но и ги приумножава. Някога, когато напуска родната си стряха, младият Васил взема със себе си в Русия не тленни махмудии, а самородно духовно злато — дълбоко народно целомъдрие, бистър ум, непомътен от западното “просвещение”, сърдечна простота и кротост, ревностно трудолюбие, милосърдие и вяра. И той съумява не само да не разпилее, както мнозина тогавашни млади българи, това духовно богатство, но и да го увеличи, като придобие обширни знания, мъдрост и опит, които споява с другите си нравствени дарования чрез неугасимия плам на родолюбието. Той непрестанно жадува за народна свобода и благо — разбира се не тия, които ни обещаваха и обещават чуждите на евангелската вяра и нравственост политици — ала за духовна свобода; тя извира из “чистата и дълбока вяра в Бога”, която бъдещият митрополит спастря благодарение на многото страдания, през които Бог го прекарва, докле го постави върху свещника на архиерейското служение. Благодарение, казваме, на тези страдания Друмевите идеали се очистват от наслоените просвещенчески заблуди и добиват за нашия народ непреходна ценност, защото целият вътрешен закон за Климента се изпълнява в една дума, именно в: възлюби ближния като себе си (Гал. 5:14). Тази евангелска любов става по-късно отличителна черта на неговото високо духовно служение — когато отсетне този духовен мъж бива отхвърлян, мразен, клеветен, гонен и всякак наскърбяван, той отвърща на цялата тая злоба с молитва и незлопаметност, с кротка и светла любов към враговете си, с християнско всеопрощение. Първите му думи от църковния амвон подир връщането му от заточение са: “Мир и любов, братя християни”. В постъпките и думите на дядо Климент нито образованието, нито широтата вземат връх над вярата, която действа чрез любов (Гал. 5:6). И струва ни се, че тъкмо тези две негови добродетели — неговата чиста и дълбока Православна вяра и неговата всеотдайна и безкористна любов към народа и всеки отделен човек му сплитат благоуханен венец в нашата историческа църковна памет. И, да не забравим, — дядо Климентовият дух на кротост! Колко много още духовни богатства отблясват в неговия безсмъртен дух и колко много още трябва да изброим, за да попълним щогоде образа на тоя изряден народен служител?... В затруднението си ще прибегнем към едно ненарочено сравнение — по своето служение, надареност и широта, митрополит Климента можем да сравним с великото светило на Руската Православна Църква, Московския митрополит Филарет, от когото на духовна и държавническа мъдрост се е учил нашият екзарх Антим I. Навярно тъкмо вярата и любовта са направили митрополит Климент велик не само в очите на нашия народ, но и на руския православен народ, когото Владиката беззаветно любел. За това му духовно обаяние над русите свидетелствува писателят Иван Вазов, когато разказва за приема на мастития архиерей при руския Император Николай II: “Забележихме по погледите, що често се обръщаха на наша страна, че ние бяхме предмет на разговорите. Но тия погледи с особено уважение и симпатично любопитство се спираха въз благородното, хубаво, кротко лице на Търновския митрополит. Очевидно, дядо

Климент и тука упражняваше своето странно обаяние, обиколен от славата на неустрашим ратник за Православието и мъченик за славянската идея. Той се радваше на тоя престиж вред, дето минавахме из Русия. Навред русите, от най-простите до най-високопоставените, му изказваха почитание и дълбоко уважение. Руският народ жедно се спущаше да му целува десницата и да приеме благословията му; той виждаше в лицето на българския архиерей повече от един висок духовен сановник — един светител...” Последните Вазови думи се отнасят за минаването на българската депутация през Москва, където посрещали пратениците на народа ни с най-гореща обич, а “на дядо Климента гледали като на светец: набожните руси се стараели да се допрат до дрехите му, като вярвали, че с това получават освещение от страдалеца за Православието”, пише неговият биограф Ю. Трифонов в книгата си “В. Друмев — Климент Браницки и Търновски” (София, 1926). Ето такива архиереи трябваша на България, трябват и сега — святи, незлобиви, непорочни, служещи не на буквата, а на духа, жадуващи да отдадат и сетните си сили в служба на народа си...

Пастирската любов на митрополит Климент се простира не само към своите, но и към заблудените словесни овци — през 1898 г. пропищелите от своеволията на своите “домини” българи-католици от свищовските села Белене и Ореш потърсили ходатайството на търновския Владика, след като безуспешно били хлопали на държавните порти. Дядо Климент сторил всичко, за да облекчи участта на тези хора, ала без да ги насилва към Православието — за премъдрия душепастир било важно тия добронравни българи да намерят най-напред спокойствие, да обезпечат семейната си чест, да се почувствуват и близки по живот и уредба на православните си сънародници, а за пълно връщане към Христовото стадо на последните той оставял да работи времето. Неговата любов чувствували особено силно децата: малкият княз Борис лесно се сближава със стареца при отиването му в двореца, оставя се да го държи на ръце, да го целува и милва — детското сърце непосредствено чувствува голямата обич на любвеобилния митрополит към децата.

При всички тия духовни дарования, които страданията му умножили и уякчили, дядо Климент не изгубва изначалната си простота и смирение. Политически деец и държавник, един от най-добрите наши оратори и проповедници (по справедливите думи на негови съвременници), възпитател и учител, съучредител и фактически председател на Българското книжовно дружество в първите години от съществуването му в Браила (то прерастнало по-късно в Българска академия на науките), общественик и поет, писател и драматург, а най-после и по преимущество — духовен пастир, чиято осанка неволно напомня за последния Търновски патриарх Евтимий, митрополит Климент дори и тогава, заобиколен от близки, роднини и слуги, обича да си слугува сам — става рано, пали си печката, сварява си кафе и чак тогава сяда да работи. Всичките си книжовни трудове, протоколи на събранията и по-важни

преписки той си прави сам. А на една снимка от заточението му в Гложенския манастир го виждаме как сам си кърпи дрехите.

Макар и пламенен по дух, той всякога си остава спокоен и кротък по нрав — дори при големи неприятности и обиди Владиката не губи самообладание, не се поддава никак на нервност или раздражение. Съветите си всякога дава спокойно и внушително, никой от учениците му не помни да го е виждал някога сърдит, да го е чувал да вика или да крещи. Докрай живота си дядо Климент запазва душевна бодрост, обширна, бистра и вярна памет и остър, пронизателен ум. Неговото нежно сърце, отпечатано във всичките му произведения, неизменно се проявява в отношенията му към околните и особено, както по-преди казахме, към децата. Прочетете писмата му до приятели и близки! Мекото му сърце го правело да не може да гледа равнодушно на чужди сълзи и страдания — на това се дължи до голяма степен и неговата благотворителност и щедрост. Над един удавен надежден ученик от Петропавловската семинария (Асен Николов, родом от Никопол) дядо Климент плакал като майка. По същия начин този духовен мъж плакал над нещастieto на приятеля си Годор Икономов, който се умопобъркал. Тези характерови особености, които се открояват в най-първите му произведения, в най-първите му обществени прояви, Бог промислително развивал — докато това негово майчински нежно пастирско сърце по-късно духовно се удълбочило и разширило, та и той е можел с апостола да каже на народа си: устата ми е отворена за тебе, народе мой, сърцето ми е разширено. Вам не е тясно в мен, а е тясно в сърцата ви... (2 Кор. 6:11). Тясно е в сърцата ни, като гледаме каква почит и любов е оказал някога на тоя наш духовен светилник българският и руският народ, а как днес такъв поборник на Православието е “изнесен в архивите”; тясно е, като гледаме днес пътеката към гроба на дядо Климента обрасла с тръните на забвение и земни попечения; тясно е, задето мястото на заточението му не е превърнато от народа ни в светилище (така въздиша негов почитател още през 1920 г.), тясно е, като гледаме как днес заветите на свещеноизповедника се пренебрегват и потъпкват. Как народът посрещна своя благодетел при освобождаването му от заточение? “Във всички градове и села, през които щеше да мине великомъченикът Климент, — пише М. Ив. Маджаров (ДК, кн. 5-6, 1920 г., стр. 414-415) — се приготвиха да го посрещат. Никой владика в България не е бил посрещан с такава искрена радост и от такова грамадно множество народ, както търновския митрополит след напушането му на Гложенския манастир. А в Търново не по-малко от 20,000 души излязоха да го поздравят. Там станаха сцени, които показват, че българският народ е предан към своята народна църква и знае да уважава своите достойни пастири. Но не само в Търново той бе посрещнат царски. При пътуването му от Търново до София на всяка гара излизаше едно голямо множество да го поздравят и да му изкаже съчувствието си. А когато пристигна в столицата... перонът на гарата и целия площад пред нея бяха напълнени с народ. Един от видните граждани се обърна към него със следните думи: Многострадалний Владико! Прости народа, за гдето не показва по-голяма енергия при твоето мъченичество! Митрополит Климент изглеждаше изморен, отпаднал, но в

своята смиреност и скромност той напомняше някой светия. Той благославяше народа, прощаваше на всички, без да помене нищо за своите страдания. Из улиците на София той се посрещаше от всички с дълбоки поклони” (к.н.).

Когато се изправи днес на гроба на дядо Климент, вярващата душа неволно започва да говори с него, да го пита: де е сега тая България, за която ти се бори, за която хвърли всичките си сили, ум и сърце? Твоите думи се оказаха пророчески — погубим ли Православието, ние погубваме с него всичко. Ала на твоите молитви, Владико светий, полагаме упование и надежда — не преставай да ни укрепяваш, да ни утешаваш, да ни закриляш, да ни наставляваш, да ни изваждаш от робството, в което сега тирят народа ти, да ни извеждаш по пътища духовни на пасища, незнайни за слугите на тоя свят, да ни бъдеш прибежище и светла отрада!... Многострадалний Владико, прости народа!...

1/14 Октомври, 2000 г. Покров на Пресвета Богородица